

**“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

UDK: 81'373+81'42:81'374.24

**THE STUDY OF LACUNAR UNITS IN BILINGUAL LEARNERS’
DICTIONARIES BASED ON DISCOURSE ANALYSIS**

Tog‘aymurodova Sevara Sirojiddin qizi

Basic Doctoral Student, Karshi State University

ANNOTATION

This thesis examines the representation of lacunar lexical units in bilingual learners’ dictionaries through the lens of discourse analysis. Lacunar units are interpreted as lexical items that exist in one language but lack a direct or complete equivalent in another language, and they constitute one of the significant challenges in bilingual lexicography as well as in intercultural communication.

KEYWORDS: lacunar units, bilingual learners’ dictionaries, discourse analysis, lexicography, comparative analysis, semantic analysis, cultural equivalence, translation issues

**DISKURSIV TAHLIL ASOSIDA IKKI TILLI O‘QUV LUG‘ATLARDA
LAKUNAR BIRLIKLARNI O‘RGANISH**

Tog‘aymurodova Sevara Sirojiddin qizi

Tayanch doktorant, Qarshi davlat universiteti

ANNOTATSIYA

Ushbu tezisda lakunar leksik birliklarni ikki tilli o‘quv lug‘atlarda ifodalash masalasi diskursiv tahlil asosida yoritiladi. Lakunar birliklar bir tilda mavjud bo‘lib, boshqa tilda bevosita yoki to‘liq muqobili bo‘lmagan leksik birliklar sifatida talqin qilinadi va ular ikki tilli leksikografiyada hamda madaniyatlararo muloqot jarayonida muhim muammolardan biri hisoblanadi.

**“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

KALIT SO‘ZLAR: lakunar birliklar, ikki tilli o‘quv lug‘atlar, diskursiv tahlil, leksikografiya, qiyosiy tahlil, semantik tahlil, madaniy muqobillik, tarjima muammolari

**ИССЛЕДОВАНИЕ ЛАКУНАРНЫХ ЕДИНИЦ В ДВУЯЗЫЧНЫХ
УЧЕБНЫХ СЛОВАРЯХ НА ОСНОВЕ ДИСКУРСИВНОГО АНАЛИЗА
АННОТАЦИЯ**

В данной диссертации рассматривается проблема представления лакунарных лексических единиц в двуязычных учебных словарях на основе дискурсивного анализа. Лакунарные единицы интерпретируются как лексические единицы, которые существуют в одном языке, но не имеют прямого или полного эквивалента в другом языке, и они представляют собой одну из значимых проблем в двуязычной лексикографии, а также в процессе межкультурной коммуникации.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: лакунарные единицы, двуязычные учебные словари, дискурсивный анализ, лексикография, сравнительный анализ, семантический анализ, культурная эквивалентность, проблемы перевода

KIRISH

Zamonaviy tilshunoslikda til hodisalarini faqat ichki tizim doirasida emas, balki ularning ijtimoiy, madaniy va kommunikativ kontekstdagi namoyon bo‘lishi orqali o‘rganish tendensiyasi tobora kuchayib bormoqda. Shu jihatdan diskursiv tahlil usuli til birliklarining real nutq jarayonidagi funksional xususiyatlarini ochib berishda muhim metodologik asos sifatida e’tirof etiladi. Ayniqsa, globalizatsiya sharoitida turli til va madaniyat vakillari o‘rtasidagi muloqotning jadallashuvi ikki tilli lug‘atlar tuzish va ulardan samarali foydalanish masalasini yanada dolzarb etmoqda. Ikki tilli o‘quv lug‘atlar til o‘rganuvchilarga nafaqat so‘zlarning leksik ma’nosini, balki ularning qo‘llanish doirasi, uslubiy xususiyatlari va madaniy konnotatsiyalarini anglashda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Biroq turli tillar o‘rtasidagi semantik va madaniy

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

nomuvofiqliklar sababli ayrim tushunchalar bir til tizimida mavjud bo‘lsa-da, ikkinchi til tizimida to‘liq yoki qisman ifodalanmasligi mumkin. Bunday hodisalar tilshunoslikda “lakunar birliklar” sifatida talqin etiladi. Lakunar birliklar ikki til o‘rtasidagi tafovutlarni aks ettiruvchi, tarjima va lug‘at tuzish jarayonida murakkablik tug‘diruvchi muhim lingvistik birliklardir.

Mazkur tadqiqot mavzusining dolzarbligi shundaki, hozirgi kunda ikki tilli lug‘atlarda lakunar birliklarni ifodalash, ularni izohlash va foydalanuvchiga tushunarli shaklda yetkazish masalasi yetarli darajada tizimli o‘rganilmagan. An’anaviy leksikografik yondashuvlar ko‘pincha so‘zlarning denotativ ma’nosini berish bilan cheklanib qoladi, natijada lakunar birliklarning pragmatik va diskursiv xususiyatlari e’tibordan chetda qoladi. Diskursiv tahlil esa aynan shu bo‘shliqni to‘ldirish, til birliklarining real kommunikativ muhitdagi funksiyasini aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqotning maqsadi, ikki tilli o‘quv lug‘atlarda uchraydigan lakunar birliklarni diskursiv tahlil asosida o‘rganish, ularning semantik-pragmatik xususiyatlarini aniqlash hamda ularni lug‘atlarda ifodalashning samarali usullarini ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: lakunar birliklar mohiyatini aniqlash, ularning tasnifini ishlab chiqish, diskursiv tahlilning metodologik imkoniyatlarini yoritish, shuningdek, mavjud ikki tilli lug‘atlar asosida amaliy tahlillarni amalga oshirish.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda lakunar birliklar nafaqat leksik-semantik birlik sifatida, balki diskurs doirasida faoliyat ko‘rsatuvchi kommunikativ birlik sifatida talqin etiladi. Shuningdek, ikki tilli o‘quv lug‘atlar uchun lakunar birliklarni izohlashning yangi, kontekstga asoslangan yondashuvlari taklif etiladi.

Mazkur ishning nazariy ahamiyati diskursiv tilshunoslik, leksikologiya va leksikografiya sohalarini boyitishda namoyon bo‘lsa, amaliy ahamiyati ikki tilli o‘quv

**“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

lugʻatlarni tuzish va takomillashtirish jarayonida qoʻllanishi bilan belgilanadi. Tadqiqot natijalari til oʻrganuvchilar, tarjimonlar hamda lugʻat tuzuvchilar uchun muhim ilmiy-amaliy manba boʻlib xizmat qilishi kutiladi.

ASOSIY QISM

Lakunar birliklar tushunchasi va ularning lingvistik mohiyati bu til tizimi har bir millatning tarixiy taraqqiyoti, madaniy qadriyatlari va ijtimoiy tajribasi bilan uzviy bogʻliq holda shakllanadi. Shu sababli turli tillar oʻrtasida toʻliq mos kelmaydigan, yaʼni bir til tizimida mavjud boʻlgan, ammo boshqa til tizimida aniq ekvivalenti topilmaydigan birliklar uchrashi tabiiy hodisa hisoblanadi. Bunday birliklar tilshunoslikda lakunar birliklar sifatida talqin etiladi. Lakunar birliklar faqat leksik darajada emas, balki semantik, pragmatik va madaniy darajalarda ham namoyon boʻladi. Ular koʻpincha milliy-madaniy oʻziga xoslikni ifodalovchi tushunchalar bilan bogʻliq boʻlib, tarjima jarayonida muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Masalan, maʼlum bir xalq turmush tarziga xos boʻlgan tushunchalar yoki ijtimoiy institutlar boshqa til egalari uchun begona boʻlishi mumkin. Natijada, bunday birliklarni oddiy tarjima qilish emas, balki izohlash, tavsiflash yoki kontekst orqali anglatish zarurati tugʻiladi. Lakunar birliklarning mavjudligi ikki tilli lugʻatlar tuzishda alohida yondashuvni talab qiladi. Chunki anʼanaviy ekvivalentlik tamoyili bu holatda toʻliq ishlamaydi. Shu bois, lakunar birliklarni aniqlash, tasniflash va ularni samarali ifodalash leksikografiyaning dolzarb muammolaridan biri sifatida qaraladi. Diskursiv tahlilning nazariy asoslari va metodologik imkoniyatlari hozirda zamonaviy tilshunoslikning muhim yoʻnalishlaridan biri boʻlib, til birliklarini ularning real kommunikativ muhitdagi qoʻllanishi nuqtai nazaridan oʻrganishni nazarda tutadi. Ushbu yondashuv tilni statik tizim sifatida emas, balki ijtimoiy-madaniy faoliyatning dinamik vositasi sifatida talqin qiladi. Diskursiv tahlilning asosiy vazifasi til birliklarining kontekstual maʼnosini, ularning

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

kommunikativ funksiyasini hamda nutq jarayonidagi o‘rmini aniqlashdan iborat. Bu yondashuv ayniqsa lakunar birliklarni o‘rganishda samarali hisoblanadi, chunki ularning to‘liq ma‘nosi faqat kontekst doirasida ochiladi. Lakunar birliklar ko‘pincha bevosita tarjima orqali emas, balki diskurs ichida qanday ishlatilayotganiga qarab tushuniladi.

Shu nuqtai nazardan, diskursiv tahlil ikki tilli lug‘atlar uchun yangi imkoniyatlarni yaratadi. U lug‘at tuzishda faqat so‘zning lug‘aviy ma‘nosini emas, balki uning qo‘llanish kontekstlarini, pragmatik yuklamasini va madaniy asoslarini ham hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi. Bu esa lug‘at foydalanuvchisiga til birliklarini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi. Ikki tilli o‘quv lug‘atlarda lakunar birliklarning ifodalanishi bu til o‘rganuvchilar uchun asosiy manbalardan biri bo‘lib, ular orqali foydalanuvchi nafaqat yangi so‘zlarni o‘rganadi, balki ularning turli kontekstlardagi qo‘llanishini ham angelaydi. Biroq lakunar birliklarni bunday lug‘atlarda ifodalash masalasi murakkab va ko‘p qirrali jarayon hisoblanadi. Amaliyotda lakunar birliklarni ifodalashning bir necha usullari mavjud. Ulardan biri — tavsifiy tarjima bo‘lib, bunda so‘zning ma‘nosi batafsil izoh orqali ochib beriladi. Ikkinchi usul — funksional analogiya, ya‘ni boshqa til tizimida ma‘lum darajada o‘xshash vazifani bajaruvchi birlikdan foydalanishdir. Uchinchisi esa kontekstual izohlash bo‘lib, bunda so‘zning ma‘nosi real nutq namunasi orqali tushuntiriladi. Diskursiv yondashuv aynan uchinchi usulning samaradorligini oshiradi. Chunki u lakunar birlikni alohida emas, balki muayyan nutq vaziyatida ko‘rib chiqadi. Natijada, foydalanuvchi nafaqat so‘zning ma‘nosini, balki uning qaysi vaziyatda, qanday maqsadda qo‘llanishini ham angelaydi.

Lakunar birliklarning semantik va pragmatik xususiyatlarining o‘ziga xosligi ularning ko‘p qatlamli ma‘no tuzilishida namoyon bo‘ladi. Ular ko‘pincha faqat denotativ ma‘noni emas, balki konnotativ, emotsional va madaniy ma‘nolarni ham o‘z ichiga oladi. Shu sababli ularni to‘liq anglash uchun semantik tahlil bilan bir qatorda

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

pragmatik tahlil ham zarur bo‘ladi. Pragmatik jihatdan lakunar birliklar nutq ishtirokchilari o‘rtasidagi munosabatlarni, ijtimoiy maqomni va kommunikativ niyatni ifodalashda muhim rol o‘ynaydi. Masalan, ayrim birliklar hurmat, kinoya yoki norozilik kabi qo‘shimcha ma’nolarni anglatishi mumkin. Bunday xususiyatlar esa oddiy tarjima jarayonida yo‘qolib ketish xavfiga ega. Diskursiv tahlil ushbu muammoni hal qilishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. U lakunar birliklarning real nutqdagi funksiyasini ochib berish orqali ularning to‘liq semantik-pragmatik portretini yaratishga imkon beradi. Bu esa ikki tilli lug‘atlarda yanada mukammal va foydali izohlar berishga zamin yaratadi. Diskursiv yondashuv asosida lug‘at tuzishning istiqbollari zamonaviy leksikografiyada foydalanuvchiga yo‘naltirilgan yondashuv ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, diskursiv tahlil asosida lug‘at tuzish ikki tilli o‘quv lug‘atlarning sifatini oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Bunday lug‘atlar nafaqat til birliklarining ma’nosini, balki ularning real nutqdagi qo‘llanishini ham aks ettiradi. Diskursiv yondashuv asosida yaratilgan lug‘atlarda misollar, kontekstlar va izohlar alohida o‘rin tutadi. Bu esa til o‘rganuvchilarga lakunar birliklarni yanada aniqroq tushunish va ularni to‘g‘ri qo‘llash imkonini beradi. Kelajakda bunday lug‘atlarni yaratishda korpus lingvistikasi va raqamli texnologiyalar imkoniyatlaridan keng foydalanish kutilmoqda.

XULOSA

Mazkur tadqiqot doirasida ikki tilli o‘quv lug‘atlarda lakunar birliklarni diskursiv tahlil asosida o‘rganish masalasi har tomonlama tahlil qilindi. Olib borilgan ilmiy izlanishlar natijasida shuni ta’kidlash mumkinki, lakunar birliklar turli til tizimlari o‘rtasidagi semantik va madaniy nomuvofiqliklarning muhim ko‘rsatkichi sifatida namoyon bo‘ladi. Ular nafaqat leksik darajada, balki pragmatik va diskursiv darajada ham o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, tarjima va leksikografiya jarayonida alohida

**“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

yondashuvni talab qiladi. Tadqiqot natijalari lakunar birliklarni an’anaviy leksik-semantik yondashuv doirasida to‘liq izohlash imkoniyati cheklanganligini ko‘rsatdi. Chunki bunday birliklarning mazmuni ko‘pincha ularning real nutqdagi qo‘llanishi, ijtimoiy-madaniy kontekst va kommunikativ vaziyat bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi. Shu bois diskursiv tahlil ushbu muammoni hal etishda samarali metod sifatida e’tirof etildi. Ushbu yondashuv orqali lakunar birliklarning kontekstual ma’nosi, funksional yuklamasi hamda pragmatik xususiyatlarini chuqurroq ochib berish mumkinligi aniqlandi.

Ikki tilli o‘quv lug‘atlar tahlili shuni ko‘rsatdiki, amaldagi ko‘plab lug‘atlarda lakunar birliklarni ifodalashda yetarli darajada izchillik va mukammallik kuzatilmaydi. Ko‘pincha bunday birliklar soddalashtirilgan tarjima yoki qisqa izoh bilan cheklanib qoladi, natijada foydalanuvchi uchun ularning to‘liq mazmuni ochilmaydi. Diskursiv yondashuv asosida ishlab chiqilgan izohlash usullari esa bu kamchiliklarni bartaraf etish, lug‘atlarning ilmiy va amaliy qiymatini oshirish imkonini beradi.

Shuningdek, tadqiqot davomida lakunar birliklarni ifodalashning bir necha samarali usullari — tavsifiy izoh, funksional analogiya va kontekstual yondashuv — aniqlanib, ularning har biri muayyan sharoitda qo‘llanishi maqsadga muvofiq ekanligi asoslandi. Ayniqsa, kontekstga asoslangan izohlash usuli diskursiv tahlil bilan uyg‘unlashgan holda eng samarali vositalardan biri sifatida baholandi. Bu usul foydalanuvchiga til birliklarining real qo‘llanishini anglash imkonini beradi, bu esa til o‘rganish jarayonini sezilarli darajada yengillashtiradi. Tadqiqotning nazariy natijalari diskursiv tilshunoslik, leksikologiya va leksikografiya sohalaridagi ilmiy qarashlarni boyitishga xizmat qiladi. Amaliy jihatdan esa ushbu ish ikki tilli o‘quv lug‘atlarni takomillashtirish, ularning strukturasi yanada mukammallashtirish hamda foydalanuvchi ehtiyojlariga moslashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa,

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

zamonaviy raqamli lug‘atlar yaratishda diskursiv yondashuvni qo‘llash istiqbolli yo‘nalish sifatida e’tirof etiladi.

Xulosa qilib aytganda, lakunar birliklarni diskursiv tahlil asosida o‘rganish ikki tilli lug‘atshunoslikda yangi metodologik imkoniyatlarni ochib beradi. Bu yondashuv til birliklarini chuqurroq anglash, ularning semantik va pragmatik xususiyatlarini to‘liq yoritish hamda samarali kommunikatsiyani ta’minlashda muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Kelgusida mazkur yo‘nalishda olib boriladigan tadqiqotlar lakunar birliklarning yanada kengroq korpus asosida o‘rganilishi, shuningdek, ularni avtomatlashtirilgan tizimlar yordamida tahlil qilish kabi masalalarni qamrab olishi maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge.
2. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
3. Hartmann, R. R. K., & James, G. (2002). *Dictionary of Lexicography*. Routledge.
4. Nida, E. A. (1964). *Toward a Science of Translating*. Brill.
5. Crystal, D. (2003). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge University Press.
6. Rahimov, A. (2015). *Leksikografiya asoslari*. Toshkent: Fan.
7. Rahmatullaev, Sh. (2010). *O‘zbek tilining izohli lug‘ati*. Toshkent.